

SÁGI MATILD – JANKÓ KRISZTINA

Az általános iskolai idegennyelv-oktatásról

BEVEZETÉS

Habár hazánkban az utóbbi években a teljes népesség, és különösen a fiatalok nyelvismeretének alakulásában pozitív elmozdulás figyelhető meg (*KSH*, 2013; *Vágó, Simon és Vass*, 2011; *Einhorn*, 2015), az Eurostat adatai szerint hazánk hosszú ideig a legutolsó helyen állt az uniós rangsorban az idegen nyelvet beszélők arányát tekintve (*European Commission*, 2012), s az elmúlt időszakban is az utolsó három ország között vagyunk (*European Commission*, 2018). Az *Oktatási Hivatal* (2017) mérései szerint az általános iskolák között jelentős különbségek mutatkoznak az idegennyelv-tanítás eredményessége terén. Mindezek miatt az elmúlt időszakban fokozott szakpolitikai figyelem irányult az idegennyelv-oktatás kérdéskörére is (229/2012. [VIII. 28.] Korm. határozat).

Tanulmányunk egy, a közép- és általános iskolai nyelvvoktatás helyzetére fókuszáló kutatás általános iskolákra vonatkozó kvalitatív vizsgálatának eredményeit mutatja be. Fő kutatási kérdésünk az volt, hogy milyen tényezők hatnak leginkább az idegennyelv-oktatás eredményességére.

Vizsgálatunk keretében 2016 őszén nyolc olyan általános iskolában készítet-

tünk interjúkat iskolaigazgatókkal, idegen nyelvet oktató pedagógusokkal, diákokkal, amelyek közül négy kimagaslóan jól teljesített a 2015. évi idegen nyelvi mérés során, négy pedig gyengén; a tanulók családi háttere tekintetében pedig átlagosak voltak. A felkeresett általános iskolák közül háromban folyik angol és német nyelvvoktatás egyaránt, a többi helyen csak angol tanítanak, bár korábban több intézményben volt mellette német nyelvvoktatás is. A pedagógusokkal félig strukturált egyéni

interjúkat, az általuk tanított 7. osztályos diákokkal pedig fókuszcsoportos beszélgetést folytattunk az idegennyelv oktatás helyi gyakorlatáról.

Jelen elemzésünk során figyelmünk arra a kér-

désre irányult, hogy milyen különbségek vannak az idegennyelv-oktatás területén eredményes és a kevésbé jó iskolák tanítási-tanulási módszerei között. Ennek érdekében összevetettük az idegennyelvi oktatás szempontjából jól, illetve a rosszul teljesítő, más szempontból átlagosnak mondható iskolák vezetőinek, idegen nyelvet oktató pedagógusainak, és az általuk tanított 7. osztályos diákjainak az azonos interjúkérdésekre adott válaszait, s a feltárt különbségekből következtettünk arra, hogy mi a „titka” az általános iskolai idegennyelv-oktatás eredményességének.

mi a „titka” az általános iskolai idegennyelv-oktatás eredményességének

A NYELVOKTATÁS CÉLJÁNAK MEGFOGALMAZÁSA JÓL ÉS ROSSZUL TELJESÍTŐ ISKOLÁKBAN

A jól teljesítő iskolákban a tanárok és a diákok meggyőződése, hogy az idegen nyelv-tudás alapkészség, ami szükséges ahhoz, hogy az ember – minden ember, bármilyen szinten – boldoguljon az életben. Meglátásuk szerint idegennyelv-tudásra van szükség ahhoz, hogy hazai környezetben megjelenő idegen nyelvű ügyféllel tudjon kommunikálni a felnövekvő nemzedék, hogy változó gazdasági-társadalmi környezethez alkalmazkodni tudjon akár úgy, hogy megérti a külföldi főnöke szavait, akár úgy, hogy ő maga külföldi (érdekeltségű) cégnél dolgozik; és szükséges az élet teljességéhez, a pihenéshez, a szabadidő eltöltéséhez is. Ennek érdekében az a céljuk, hogy a leggyengébben teljesítő diák is valamilyen szinten kommunikációképes legyen az idegen nyelven. A jól teljesítő iskolákban a pedagógusok a szóbeli kommunikációra helyezik a hangsúlyt, véleményük szerint az írásbeli idegen nyelvi kommunikáció csak később, és csak bizonyos diákok számára lesz fontos. Általános iskolai szinten kevésbé tartják fontosnak a pontos nyelvtan alkalmazását, a nagy szókincsre és ennek a beszédben való gördülékeny alkalmazására helyezik a hangsúlyt.

„Nagyon-nagyon fontos [az idegen nyelv-tudás]. Szerintem enélkül ma már kevésbé lehet megélni, mert ők is látják, sose tudni, hogy mi a lehetőség előttük, ki hova kerül a világban. És enélkül nem hiszem, hogy tudnának érvényesülni.”
(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)

„Én azt látom, hogy egy bizonyos szintig minden gyerek képes megtanulni, és azt nagyon fontosnak tartanám, hogy

érdekelje a nyelv, és hogy semmiképp ne vegyük el a kedvét. Olyan nincs, hogy ő nem tudja megtanulni, nincs nyelvérzéke.” (jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)

„Tehát az lenne a cél, hogy ha tényleg olyan helyzetbe kerülnek, akkor meg merjenek szólalni angolul. Mert sokaknál van egy ilyen gát, hogy nem mernek beszélni, hiába tudják.” (jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)

„Hogy a gyerekek szókincs bővüljön, mert ugye tulajdonképpen a szavak a nyelvnek az alapja, mert ha külföldre kimegy, akkor is meg tudja magát értetni szavakkal.” (jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)

„[Elégedett vagyok] ha már megérti, amit akarok tőle. [...] De akkor elégedetlen vagyok, ha az óra nagy része magyarul folyik a gyenge csoportnál.” (jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)

A rosszul teljesítő iskolákban a tanárok nem tudnak olyan gyakorlati célt megfogalmazni, ami miatt a gyerekeknek érdemes lenne idegen nyelvet tanulni. Tapasztalataik szerint a hátrányos helyzetű gyerekek nem is tudják, hogy létezik idegen nyelv, nem találkoztak idegen nyelvű közeggel, az itt tanító idegennyelv-tanárok meggyőződése szerint a hátrányos helyzetű tanulók várhatóan a későbbi életükben sem fogják az idegen nyelvet használni. A gyakorlati használat mint cél még azokban a rosszul teljesítő iskolákban sem jelenik meg az általános iskolai nyelvoktatásban, ahol az osztrák határ 15–30 km-re van csak az iskolától, és szinte minden gyerek valamelyik rokona, ismerőse német (osztrák) nyelvtérületen dolgozik. Ezekben az iskolákban az idegennyelv-tanárok elsődleges célja a tantervi követelmények teljesítése – a lehetőségek

és a gyerekek képességei függvényében. A rosszul teljesítő iskolákban gyakrabban fordul elő az is, hogy a nyelvoktatás céljaként a nyelvvizsga (formális) megszerzését fogalmazza meg a pedagógus.

„Van egy kör, akiknél az idegen nyelv nem fontos, mivel a munkaerőpiacon valószínűleg soha nem fogja használni [...]. Tehát nem abban gondolkodik, hogy gimnázium, majd egyetem, főiskola, és már a fejében van, hogy igen, de majd a diplomához kell egy nyelv. Vagy hogy »külföldre szeretnék menni dolgozni, vagy olyan helyre, ahol az idegen nyelv alap« [...]. És ezért az angol, amikor én idekerültem, egy nagyon perifériára szorult tantárgy volt.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

[K: Milyen lehetőségei vannak az iskolának a nyelvoktatásban? Mi az, amin javítani kellene, eszközökben, tanórán, tanórán kívül?] „Azért én azt mondanám, hogy minden osztályban ott kéne lenni ennek az interaktív táblának, ez biztos. Eszközök? Hát mi általában szervezünk kirándulásokat, ha van alkalmunk, akkor tábor is szervezünk Ausztriába, ha összejön, ha nem, akkor nem.” *(rosszul teljesítő, osztrák határszéli iskola idegennyelv-tanára)*

A középiskolai felvételi és nyelvvizsga-eredmények mint célok

A jól teljesítő iskolákban a nyelvtanárok a középiskolai felvételi eredményt, valamint a nyelvvizsgát nem célnak tekintik, hanem visszacsatolásnak. Örülnek annak, ha a vég-

zős osztályból minél több (6-8) gyerek sikeresen felvételizik jó nevű középiskolába az adott nyelvből, de ezt nem annyira célként fogalmazzák meg, inkább pozitív visszajelzésként a saját munkájukra. Vannak olyan iskolák is, ahol a nyelvvizsgát is preferálják, de ez nem jellemző a jól teljesítő általános iskolákra.

„Felveszik őket neves középiskolákba, és megállják a helyüket. Jön a visszacsatolás.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Elégedett vagyok, ha mondjuk az adott osztályból hat-hét – volt rá példa, hogy tíz – gyerek megcsinálta az alapfokú [A2] nyelvvizsgát. [...] És akkor azt mondom, hogy na, ez így most jólesett a lelkemnek, meg hogy nem hiába dolgoztunk. *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

A rosszul teljesítő iskoláknál a nyelvvizsga és a középiskolai felvételi vizsga sikere gyakrabban fordul elő célként, mint a jól teljesítőknél.

„Mire nyolcadikosok lesznek, akinek olyan adottsága és lehetőségei vannak, hogy egy alapfokú nyelvvizsgát letegyen, akkor az egy jó kimenet, de természetesen nem kötelező.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Mihez elég? Hát továbbtanulásnál például, hogyha azt a nyelvet folytatja tovább, és szintfelmérőt íratnak vele, akkor szerintem be tud kerülni a haladó csoportba”. *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

Motiválás mint oktatási cél

A jobb családi háttérű diákok nyaraláskor találkoznak külföldiekkel, vannak külföldön élő ismerőseik, itthon is gyakran találkoznak itt dolgozó vagy nyaraló külföldiekkel – tehát valós élethelyzetekből ismerik a hasznát annak, ha meg tudják értetni magukat a más nyelvet beszélőkkel. A kevésbé előnyös családból származó gyerekek esetében (ahol a szülők nem beszélnek, nem használnak idegen nyelvet, és a gyerek sem találkozik más nyelvet beszélőkkel) különösen fontos, hogy a gyerek valamilyen *motivációt* találjon az idegennyelv-tanulásra. A rosszul teljesítő iskolákban a pedagógusok beletörődnek a hátrányos helyzetű diákok motivátlanságába, míg a jól teljesítő iskolákban a pedagógusok megkeresik és kihasználják azokat a motivációs lehetőségeket, amelyek akár a kedvezetlenebb családi háttérű gyerekek életében adódnak.

Közvetlen idegen nyelvi tapasztalat mint motiváló tényező

A gyerekek kommunikációs készségét fejlesztik, illetve a kommunikációra irányuló motiváltságot nagyban segítik a *valós idegen nyelvi környezetben szerzett tapasztalatok*. Ezekben a helyzetekben a gyerekek azonnali, közvetlen hasznát látják az idegennyelv-tudásnak, és észlelik, hogy a tökéletes nyelvi megfogalmazásnál fontosabb saját maguk megértése és mások megértése – „valahogy”. A közvetlen idegen nyelvi tapasztalat gyakran látványosan oldja a nyelvi-kommunikációs gátlásokat is.

„Az egyik tanítványom most hetedikes, ő az előző években nem nagyon szólt meg. Órán kis bátortalan volt, ha szólítottam, se nyagon tudta, és az idén,

szeptemberben az első órától fogva szinte folyamatosan dől belőle a szöveg. Megkérdeztem, hogy mi történt. Állítása szerint – és azóta a szülővel is beszéltem –, Törökországban nyaraltak egy hétig, ott focizott mindenféle nációból jött emberekkel, és ott ragadt rá ez a bátorság, ez a megszólalási vágy. Azóta le sem lehet löni.” (*jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

„A nagyoknak szoktam mondani, hogy ha eljuttok külföldre, akkor igenis tessék próbálkozni. Tehát nem kukán ott állni! És akkor jön vissza szeptemberben, hogy jaj, Ari néni, itt voltunk, és kértem ezt és kértem azt, és ez: a sikerélmény.” (*jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

A **rosszul teljesítő iskolákban** is jelentősen javítja a gyerekek idegen nyelv iránti motiváltságát, ha valóságos külföldiekkel találkoznak, akikkel csak idegen nyelven tudnak kommunikálni. Ez egyben a pedagógus motiváltságát is növeli arra, hogy az idegen nyelvi órán csak idegen nyelven beszéljen. Ugyanakkor *a rosszul teljesítő iskolákban az is gyakran előfordul, hogy az idegen nyelven beszélő osztálytársat nem lehetőségként, hanem hátráltató tényezőként fogadják* – itt tehát a lehetőségeket sem tudják megfelelően megragadni a pedagógusok. A rosszul teljesítő iskolában a közvetlen határszéli lokalizációból eredő idegen nyelvi motivációt sem használják ki.

„De ami szerintem inkább a gyerekek szempontjából lenne jó: ha ők találkoznak angolokkal, amerikaiakkal, olyan országokból származó emberekkel, ahol eleve angolul beszélnek. Amikor egyszer beraktak hozzánk két kislányt Amerikából, egy rövid ideig itt voltak nálunk, akkor a gyerekek hihetetlen motiváltak lettek, hiszen meg akarták érteni őket. Vagy például van egy olyan fiú az osz-

tályban, aki kínai. Vele nagyon sokáig csak angolul tudtunk kommunikálni, és látszott a tavalyi évben az osztályomban, hogy ez megdobta az angoltanulási kedvet. Hogy nem tudjuk neki másképp elmondani. Nyilván én akkor mindent angolul mondtam órán, hiszen miatta kénytelen is voltam, de mondjuk az én osztályomban azért lehet is, tehát nem sikoltanak fel, hogy mi van, hanem próbálják megérteni. Ez sokat segít.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„És ott, a kapuban megkérdezte egy anyuka, hogy mit csináljon ő az óvodás gyerekével, aki angolul beszél, magyarul meg nem. [...] [A gyerek]nagy csoportos óvodás, jövőre mit fogunk vele csinálni?” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Nem is értik, hogy miért kellene őnekik másik nyelven tanulni, még akkor sem, hogy ha tudják, hogy rettentő hasznos, hogy ha cigányul beszélnek, mert én akkor nem értem, amit mondanak. Így sem tudják fölfogni, hogy miért lenne jó még egy másik nyelvet tudni.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Mivel lehet motiválni a tanulókat? – Ötössel. Hát mivel?” *(rosszul teljesítő, osztály határszéli iskola idegennyelv-tanára)*

Az internet motiváló faktorainak kiaknázása

Sajnos a magyar gyerekek egy része ritkán kerül valós idegen nyelvi környezetbe. Ugyanakkor ezt viszonylag jól pótolja az internethasználat – különösen, ha interaktív internetes játékokban vesz részt a gyerekek, ahol külföldi gyerekekkel is kommunikálnia kell. A **jól teljesítő iskoláknál**

gyakori az is, hogy a gyerekek eredeti nyelven néznek filmeket, zenei klipeket a YouTube-on, és lelkesen számolnak be arról, hogy értik a szlenget is. Esetenként a gyerekekben nem is tudatosul, hogy az idegen nyelvű filmek nézése közben tanulnak, ők csupán szórakozásnak érzik ezt. *A jó pedagógusok kibaszálják a gyerekek internetes érdeklődését, és az egyéni érdeklődés és tudásszint szerint szelektálva, személyre szabottan javasolnak néznieket, hallgatnivalókat.*

„A fiúk szeretnek számítógépes játékokkal játszani és online, vagy nem tudom – és akkor ott olyan [külföldi] gyerekekkel is beszélnek, ez is motiválja őket, hogy el tudják nekik mondani, hogy mit csinálj meg, mi történjen.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Szokták mesélni, hogy mit tudom én, milyen játékban szoktak beszélgetni angolul. És hogy »fú, Judit néni, tők jó volt, hogy megértettem, hogy mit akar.«” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Bár én is szoktam mondani, hogy én nem vagyok híve ezeknek a számítógépes játékoknak, merthogy azt érzem, hogy nagyon kockulnak... Ugyanakkor egyik-másik gyerek mondja, hogy de hát a nyelv... , hogy tényleg, ahogy játszanak, közben angolul beszélnek. És nem csak így pötyögve, hanem szó szerint beszélgetnek. Egyik-másik gyerekeknek a kiejtésén azt veszem észre, hogy hú... , ez jó!” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Hát a leckét szoktam csak megcsinálni, meg szótárakozok és ennyi. Nem szoktam úgy nagyon tanulni, de van, mikor még nézek egy-két órán keresztül angol feliratos filmeket.” *(jól teljesítő iskola átlagos tanulója)*

A **rosszul teljesítő iskolákban** a gyerekek egy részének otthon nincs internetes kapcsolata, ezért az internet iránti érdeklődést az idegennyelv-tanár nem tudja felhasználni a motivációra, illetve a nyelvi készségek javítására. Ellenkezőleg; esetenként az idegennyelv-tanár fejleszti a gyerekek internetes kompetenciáit is. Másfelől azt találtuk, hogy a rosszul teljesítő iskolákban a pedagógusok gyakran óvják a diákjaikat attól, hogy interneten angolul chateljenek valakivel – tehát azokban a ritka esetekben is inkább eltanácsolják őket az idegennyelvi kapcsolattartástól, amikor ez kialakul.

„Nagyon sok gyerek van, akinek nincs [otthon internetelésre]. Azért sokat változott ez a helyzet is, mert amikor én idekerültem, akkor egyáltalán nem volt még például mobiltelefonjuk a gyerekeknek. Olyan két évvel ezelőtt nagyon elharapózott, és azóta van. De nem tudják arra használni, amire kellene. Tehát leginkább játszanak rajta, vagy facebookoznak. És még ki tudja, hogy milyen ilyen közösségi oldalakat látogatnak, de nem, nem, nem!” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Például volt olyan tanítványom, aki mondta, hogy ő angolul beszélget valakivel a játékban. Nyilván ilyenkor azért az ember fejében a vészcsengő elkezd csengeni mint pedagógusnak, hogy: »de nem tudsz róla semmit, kisfiam, azért óvatosan beszélj egy idegennyelvi játékkal is.«” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

AZ ISKOLAI ÓRA MINT SZIMULÁLT IDEGEN NYELVI KÖRNYEZET

A **jól teljesítő iskolákban** a *kommunikációképes idegen nyelvi tudás célját leginkább a szimulált idegen nyelvi környezettel, az idegen nyelv azonnali felhasználhatóságával érik el. Ezen iskolák legfőbb speciális jellemzője, hogy az órákat a tanárok szinte kizárólag idegen nyelven tartják.* Ezáltal a gyerekek az idegennyelv-óra alatt szimulált idegen nyelvi környezetben vannak – ha kommunikálni akarnak, akkor kénytelenek megszólalni az idegen nyelven. Az általános (nem emelt szintű) csoportokban *kisebb hangsúly helyeződik a nyelvi helyességre, inkább az értelmes kommunikáción van a hangsúly – és ennek szellemében utóbbira folyamatos pozitív visszajelzést is kapnak a diákok a pedagógustól.*

„[Az órán] szinte csak angolul! Ott a gyerekek a szabályokat angolul mondják el. Minimum szavakkal, egyszerű szavakkal, de elmondják, és tudják, ügyesek.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Nagyon sokat beszélgetném a gyerekeket, mint ahogy ez meg is történik. A kommunikáció a legfontosabb. Nem kezdek nyelvtant magyarázni, nem is biztos, hogy értik még, miről van szó, főleg, ha olyan nyelvtant, ami 'nem stimmel' a magyarral, teljesen eltérő. Sokkal többet ér, hogy menet közben egy picikét belejavítok, de ők mondjanak véleményt, alkossanak véleményt, beszéljenek, mindenből mondatokat kell csinálni, minden szóból mondatot

alkotni, és ezzel a beszédkészség fejlődik. Én leginkább a beszédkészségre koncentrálok, és szerintem az egészséges ez lenne az alapja. Alapszinten kevésbé nyelvtan, inkább a beszéd. Így próbálni meg fejleszteni a tudásukat, a képességeiket.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Többször próbálok, hogy egy kicsit életszaga legyen a dolgoknak, és ebből kifolyólag nem ragaszkodom föltétlenül ahhoz, akár a gyerekektől, hogy [a mondatot] kimondja végig, mert ez életszerű, életszerűbb.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„A haladó csoporttal így, ahogy beszéllek, ilyen gyorsan lehet angolul beszélni! Nyilván, ha nem értenek valakit, valamit, akkor elmondom, és van olyan, hogy magyarul is el kell mondani vagy fel kell írni [valamit], de mégis nagyon-nagyon ügyesen tudnak [elgazodni] hetedik-nyolcadikra már egy angol órazetetéssel...” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„A beszélt nyelv: az, ami. Mindig azt mondom: inkább több szót tudjál, mint nyelvtant, mert nem sokra mérsz, ha nyelvtanilag ’tudod, hogy képzéd’, de nincsen mögötte mennyiség... Egy szöszedet!” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

A szimulált idegen nyelvi környezet speciális esete, amikor az iskola idegennyelvi közegből tud (nem feltétlenül anyanyelvi) idegennyelv-tanárt fogadni néhány hónapra.

„Most tanárasszisztentst fogadunk. Most már ez lesz a második [ilyen] évünk. Egy katalán egyetemmel vettem fel a

kapcsolatot, és [az asszisztens] hozzánk jött három hónapra, most februárban pedig jön megint egy tanárasszisztens, aki először hospitál, utána pedig elkezd taníttatni. Olyan jókat mesélt [neki] az első nagylány, hogy jövőre már ketten akarnak jönni, de többet nem tudunk [fogadni], mert az összes órát nem engedtem át, mert mondtam, azt nem! De a gyerekeknek nagyon jót tett. Nagyon fel voltak villanyozva ettől, hogy itt van Miriam! Hát persze, természetesen sokkal jobb lenne, ha egy angliai vagy egy amerikai, tehát anyanyelvi ember jönne, de a semminél ez is jobb, úgy ítélem meg, hogy ez is nagyon klassz dolog.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

Ebből a szempontból a pedagógusok nagyon fontosnak tartják az *idegen nyelvi órák emelt számát és a kis létszámú csoportokat* – azt, hogy a gyerekek minden nap elmerülhessenek egy kicsit ebben a szimulált idegen nyelvi környezetben. **A jól teljesítő iskolákban kivétel nélkül csoportbontásban tanítják az idegen nyelvet**, és esetenként pluszóraszámot is becsempésznek az idegennyelv-oktatás helyi rendszerébe.

„Az osztályokat kettébontjuk, pontosan azért, mert 28-30 főnek nem nagyon [megy] vagy nehéz a nyelvtanulás. Egy csoport maximum 15 fős.” *(jól teljesítő iskola igazgatója)*

„Az óraszám, ugye, adott dolog, illetve ki tudjuk gazdálkodni a plusz egy órát. [...] Van azért a mai iskolarendszerben olyan tantárgy, amit feleslegesebbnek érzünk, mint az angolt. Tehát lehet, hogy kellene egy napi egy óra, mint minden nyelvtanulásnak... A rendszeresség nagyon fontos. Ha én döntéshozói helyzetben lennék, akkor napi egy angolórát

azért betennék egy általános iskolában.”
(*jól teljesítő iskola igazgatója*)

A rosszul teljesítő iskolákban *nincs csoportbontás* – amit a pedagógusok két szempontból is problémásnak tartanak: egyrészt a nagy osztálylétszám miatt nincs idő/lehetőség a verbális kommunikáció fejlesztésére, másrészt problémát okoz számukra a nagyon különböző készségintű gyerekekkel való foglalkozás is.

„Nagy létszámú osztályokban tanítunk, tehát van olyan osztályom, ahol huszonhatan vannak, és a képességek is természetesen különböznek; vannak a nagyon-nagyon kiemelkedőek például... Tehát én azt szoktam mondani, hogy ebből legalább három csoportot lehetne csinálni. És voltak próbálkozásaink: kettészedtük [az osztályt], de akiket kettészedtünk, [azokon a csoportokon belül] még most is tudnék különbséget tenni. Itt jön elő az, hogy nincs elég hely. [...] Így, ugye, ha a negyvenöt perc alatt a huszonhatos létszámot nézem, akkor tulajdonképpen alig tudok beszéltetni...”
(*rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

A rosszul teljesítő iskolákban *az idegen nyelvi órák is magyarul, „iskolásan” folynak*, tehát nem szimulálnak idegen nyelvi környezetet a nyelvórákon. Ez nem a pedagógusok képességeitől függ – van olyan rosszul teljesítő iskola, ahol a pedagógus kétnyelvű családban él, otthon kizárólag idegen nyelven, angolul vagy spanyolul beszélgetnek, az iskolában viszont magyarul tartja az angolórákat. A külső nyelvi hatások hiánya sem magyarázza az „iskolás” oktatást – az osztrák határszélen éppúgy előfordul, mint a zártabb közegben.

[K: Angolul tartja-e az órát, vagy muszáj magyarul is néha?] Muszáj magyarul,

igen. [...] És mi vagy angolul beszélünk otthon, vagy magyarul, vagy spanyolul, tehát igazából mi 'három nyelven élő' emberek vagyunk. Én mindent angolul nézek, magyarul tévét nem nézek, mert én ahhoz szoktam.” (*rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

„Nagyon jó képességű gyerekeknek kell lenni ahhoz, hogy, mondjuk, egy nyelvtani dolgot elmagyarázzon az ember idegen nyelven. Hát azért van a tanár, hogy elmondja az ő nyelvén, meg a többit a saját anyanyelven. Tudom, hogy vannak, akik [az idegen nyelvű tanítást] favorizálják, meg rá is vannak kényszerítve, kötelezve az olyan iskolákban – de ez nem olyan iskola.” (*rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

„Évekkel ezelőtt bevezettem, hogy negyedik osztálytól nyolcadikig tart egy füzetünk, és ott, személyre szabottan mindenkinél saját magára írjuk. Onnantól kezdve, hogy » hogy hívnak, hol születél, mikor születél, mi a kedvenc tantárgyad, családod, a reggeli, az ebéd, a szabadidő, az iskola, » minden. És ugye kommunikációban kérdezek, válaszolok. [...] Tehát most éppen a hatodikosokkal azt vettük, hogy mit hoz el az iskolába tízóráira. Nyilván mindenki mást hoz, vagy nem hoznak egyformát. Tehát mindenkinek személyre szabott választ kell adnia. [...] Nagyjából száz és százhusz közötti kérdés-válaszig jutunk el [nyolcadik osztály végére].” (*rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára*)

„Itt is mindig azt mondom, hogy ha megtanulják azt az öt-hat mondatot, vagy csak darabokban is, meg kell mondanom: a kevesebb a több. Tehát csináján kell bánni az anyagmennyiséggel, meg

hogya mit tanítson az ember.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Ezek a kívülről megtanulás dolgok is... Ezek mind olyanok, hogy megtanulja; ötöst kap’. Így lehet kommunikációval tanítani, és nem húzza le majd a helyesírás.” *(rosszul teljesítő határszéli iskola idegennyelv-tanára)*

A NYELVTANÁROK SZAKMAI TAPASZTALATAI ÉS KOMPETENCIÁJA

Ahhoz, hogy a nyelvtanárok szimulált idegen nyelvi környezetet teremtsenek az iskolai órákon, az szükséges, hogy az idegen nyelv-tanárok maguk is jól kommunikáljanak az idegen nyelven, illetve, hogy ismerjék az iskolán kívüli idegen nyelvi környezet kompetenciaigényét. **A jól teljesítő iskolák tanárai kivétel nélkül hosszabb-rövidebb ideig idegen nyelvi környezetben is éltek**, így számukra az idegen nyelven való kommunikáció nem okoz nehézséget.

Az ilyen iskolák idegennyelv-tanárai kiemelten fontosnak tartják nemcsak azt, hogy a gyerekek rendszeresen impulzusokat kapjanak idegen nyelvi környezetből, de azt is, hogy a saját nyelvi kompetenciájuk anyanyelvi környezetben erősödjön. Ehhez támogatásra (ösztöndíj-lehetőségek, pedagóguscseré-programok) lenne szükségük, elsősorban a diákok számára, ahol a kísérő tanárok ugyancsak frissíthetnék nyelvi kompetenciáikat.

Úgy találtuk, hogy a jól teljesítő iskolákban tanító idegennyelv-tanároknak – egy kivétellel, aki pályakezdő korától kezdve, húsz éve ugyanott tanít – van tapasztalatuk más iskolában való tanításról is, esetenként más tantárgyi képzettségüket egészítették ki az angoltanítással. Tehát volt választási lehetőségük,

hogya mit és hol tanítsanak – vagy ők maguk választottak az igényeiknek jobban megfelelő iskolát, vagy „elcsábították” őket a korábbi iskoláikból. Ez mindenképpen arra utal, hogy a jobban teljesítő iskolák esetében az iskolavezetés figyel arra, hogy az idegennyelv-tanárok bizonyítottan jobb (az iskolai és szülői célokra jobban megfelelő) minőségben oktassanak.

„Eredendően földrajz–testnevelés szakon végeztem 1991-ben, majd utána szépen lassan rám szállt az angol nyelv. Igazából akkor kezdtem el foglalkozni vele, amikor fél évet Floridában éltem, majd utána hazajöttem, és elkezdtem tanítani, és közben elvégeztem az iskolákat hozzá.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Amit én nagyon-nagyon szeretnék: ha külföldi nyelvyakorlatra kijutnánk. [K: Járt ön egyébként célnyelvi országban?] Igen, még dolgoztam is, de amióta általános iskolában tanítok, azóta nem. És most már olyanok [a pályázatok] – éppen megnéztem az Erasmus pluszos programokat is –, hogy az iskola pályázhat, egyénileg már nem lehet, [pedig] időnként nagyon fontos lenne, mert egyszerűen leépül az ember, a nyelvtudása.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„A Veszprémi Egyetem tanárképző karán végeztem 1994-ben, elkezdtem dolgozni Budapesten, visszamentem az általános iskolámba, ahová jártam. Ott tanítottam három éven át, és utána, pont a mókuserék és a kevesebb fizetés miatt úgy döntöttem, hogy egy évre elmegyek Amerikába, ami a nyelvtanítás szempontjából nekem nagyon jól tett. Úgy terveztem, hogy egy év lesz. Diplomával a zsebemben három gyerekre vigyáztam, de azt mondom, hogy életem egyik legjobb része volt. Nemcsak az

utazás, de a nyelvtudás szempontjából is. [...] Aki nyelvtanárnak készül, minimum fél évet, ha nem egyet külföldön kellene eltöltenie.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Barátnőt látogatni meg iskolai kiránduláson voltunk Londonban meg Bristolban. Úgyhogy Bristolban voltam kint egy hónapot.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

Van ugyan olyan rosszul teljesítő iskola is, ahol az idegennyelv-tanárnak ugyanolyan széles kompetenciabázisa van, mint a jól teljesítőknek, de azért **a rosszul teljesítő iskolákban alapvetően az a jellemző, hogy a nyelvtanárok nyelvi kompetenciája gyengébb**, mint a jól teljesítő iskolák tanáraié, ezen túl pedig a rosszul teljesítő iskolákban *a nyelvtanároknak jellemzően nincs iskolán kívüli munkatapasztalatuk*. Mind a nyelvi kompetencia gyengesége, mind pedig a tágabb társadalomismereti tapasztalat hiánya eredményezheti tehát azt, hogy a rosszul teljesítő iskolákban a pedagógusok nem alkalmazzák „az iskolai óra mint idegen nyelvi környezet szimulációja” módszert. Az idegen nyelven való kommunikáció számukra is nehézséget okoz, és nehezebben tudnak nem iskolai környezetet szimulálni, mivel egész életüket különböző iskolák falai között töltötték el.

„Én az angolt tanítóképzőn végeztem, tehát olyan papírom van, ami hatodikig szól igazából, de akkor, amikor ez nem volt még ennyire szigorú, akkor tanítottam végig, tehát elsőől nyolcadikig mindenkit. Kicsiket is, nagyokat is. Egyébként nem titkolom, hogy orosz szakos voltam, tehát én átképzésen vettem részt. [...] Ebben az iskolában tizenhat éve tanítok, 2000-ben jöttem ide dolgozni,

és azóta folyamatosan itt vagyok.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„1996-ban végeztem a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző főiskolán mint német nyelv és irodalom szakos tanár. Ebben az iskolában 1997-től tanítottok. [...] Mivel egyszakos tanárként nem láttam annyira biztosítottnak a – hát nem a jövőmet, de... –, azért heti háromórás szakról beszélünk... Akkor az angol szakot is elvégeztem. Ez négy éve történt. [...] Szakmai tapasztalataim tulajdonképpen a továbbképzések voltak.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Ugye, magyar–orosz szakos lettem, és később végeztem el a német szakot. Előbb orosz tanítottam, aztán németet, de huszonöt éve vagyok itt...” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

A CÉLNAK MEGFELELŐ NYELV-VÁLASZTÁS – VAGY AZ ANGOL MINT ÁLTALÁNOS KOMMUNIKÁCIÓS NYELV?

A jól teljesítő iskolákban a diákok és (a pedagógusok illetve a diákok elmondása alapján) a szülők is *az angol nyelvet általános kommunikációs nyelvnek tartják*, a másik idegen nyelvet inkább célország-függően tartják fontosnak, amelyet később is meg lehet tanulni, az angol után. Még azokban a családokban is elsősorban az angol nyelvet preferálják, ahol van német nyelvterületen dolgozó családtag, illetve ahol a gyerek távlati céljai között van a német nyelvterületen való munkavégzés, illetve a német nyelvű turistákkal való anyanyelvi kommunikáció. Az iskolák erre kétféleképpen reagálnak: vagy igyekeznek meggyőzni a szülőket arról, hogy ne angol

(hanem – általában – német) idegen nyelvi osztályba járassák a gyereket, vagy akceptálják a szülői kérést/igényt, és egyetlen idegen nyelvként az angolt tanítják. Ez különösen azokban az iskolákban jellemző, ahol a szülők több iskola közül is választhatnak – itt a szülői igénynek megfelelően az angol nyelv tanítása szinte feltétele a gyerekszám megtarthatóságának.

„Nagyon nehezen találunk a német nyelvhez gyermekeket, és szülőkkel beszélgetve is abszolút nem értem ezt. Olyan szülő, akinek a testvére Ausztriában dolgozik és él hosszú évtizedek óta – ő is angolul akarja, hogy tanuljon a gyereke. Mi nem tudjuk eléggé hangsúlyozni azt, hogy mennyire fontos az, hogy nyaranként ott [német] nyelvi közegben lehetne a gyerek. Egészen egyszerűen megoldható lenne! Tehát ez itt valamiért érthetetlen. [...] Most nagyon sokan járnak innen Kecskemétre a [...] gyárba, vagy akár Bugyira a [...]hoz, ahol kell a német nyelvtudás, tehát érthetetlen módon nincs a helyén ez az angol–német dolog...” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Mi is áttértünk az angolra, nem tudom hány éve. Megmondom őszintén? A szülők kérték, hogy a német helyett legyen az angol. És akkor váltottunk. Váltottunk, ugye, mert a szülő partner, és mi, ugye, kiszolgálunk.” *(jól teljesítő iskola igazgatója)*

„Én először szeretném letenni angoltól az alapfokú nyelvvizsgát, és majd utána szeretnék elkezdni németül is tanulni, mert az apukám egy olyan cégnél dolgozik, ahol nagyon sokat beszélnek németül.” *(jól teljesítő iskola diákja)*

„Én azt gondolom, hogy az angol megkerülhetetlen. Nyilván más idegen nyelv is nagyon-nagyon jó, csak hát a gép miatt meg az amerikai meg angol filmek, meg zene miatt ez mindenhol ömlik a gyerekekre, mi pedig azt szeretnék, hogy ebben elbaldoguljanak. Reméljük, hogy tényleg így is van – hogy tudunk segíteni.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Egyértelműen az angol az, ami népszerű, a praktikusság szempontját nézem. A környékünkön a német, a francia és az angol, ez a három nyelv, ami igazából fut. Én például azt szeretném, hogy a kislányom negyedikről németül kezdjen el tanulni, mert a német után határozottan sokkal egyszerűbb az angol. Csak hát itt jön elő az, hogy a szülők nagyon elvakultak: angol, angol... Tehát ha nem lesz meg a létszám a németre, egyértelmű, hogy angolt fog tanulni.” *(jól teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

A rosszul teljesítő iskolákban a gyerekek (és a szülők) gyakran nem tudnak különbséget tenni idegen nyelvek között, így számukra az első lépés nem az idegen nyelv választása, hanem az idegen nyelvek felismerése, megkülönböztetése. Ugyanakkor van olyan rosszul teljesítő iskola, ahol az idegen nyelv átszűrődik az országhatáron, de ezt a helyzetet az iskola nem használja ki. Itt a pedagógusok a két idegen nyelvűséget tartanak optimálisnak, de erre alkalmatlannak tartják a tanítványaikat.

„A gyerekek nem szerették az angolt, nem jelentett számukra semmit. Nem hallgattak angol dalokat. Nem tudták megkülönböztetni az angol filmeket, te-

hát nem tudták, hogy melyik film angol, melyik film magyar. Bud Spencerről azt hitték, hogy magyar, és magyarul beszél. És amikor mondtam nekik, hogy »nem, ő egy másik nyelven beszél, és azt mi átfordítjuk, és már úgy látod a tévében« – akkor meglepődtek.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

„Mi itt lakunk a határszélen, így szoktam is mondani a gyerekeknek, hogy »azért az osztrák határ közelében németül tudni illik«. Nyilván sokan dolgoznak Ausztriában, most jött ez a nagy divat... Tehát a német mindenképpen fontos. Aztán az angol mint világnyelv.” *(rosszul teljesítő iskola idegennyelv-tanára)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Vizsgálatunk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen tényezők hatnak leginkább az általános iskolai idegennyelv-oktatás eredményességére. Elemzésünk során pedagógusok és diákok körében végzett interjúkra alapozva összehasonlítottuk az idegennyelvi oktatás szempontjából jól, illetve a rosszul teljesítő, más szempontból átlagosnak mondható iskolák tanítási-tanulási módszereinek különböző aspektusait, s a feltárt különbségekből következtettünk arra, hogy mi a „titka” az általános iskolai idegennyelv-oktatás eredményességének.

Eredményeink szerint az idegennyelv-oktatás pedagógusok és szülők által megfogalmazott célja, a releváns módszerek és a

nyelvtanítás eredményessége között erőteljes kapcsolat mutatkozik.

A jól teljesítő iskolákban a pedagógusok az idegennyelv-tudást alapkészségnek tekintik. Megítélésük szerint a nyelvoktatás célja, hogy minden gyerek kommunikációképes legyen idegen nyelven. Ezt leginkább az iskolai szimulált idegen nyelvi környezettel, valamint az idegennyelv-tudás gyakorlati életben való azonnali felhasználásával érik el. Ennek során kisebb hangsúlyt fektetnek a nyelvi helyességre, nagyobb az értelmes kommunikációra.

A nyelvtanulás és a nyelvtanítás során alapvető fontosságúak a következők: a megfelelő tárgyi és személyi feltételek biztosítása, a magasabb óraszámok és csoportbontások megvalósítása, illetve az IKT-eszközök használata. Az idegennyelv-tanulás motivációját nagyban erősítik a külföldi iskolákkal létesülő partnerkapcsolatok, valamint a különböző nemzetközi

pályázatok keretében meghívott idegen anyanyelvű vendégtanárok jelenléte.

A sikeres pedagógiai gyakorlatot az általunk azonosított tényezők (módszertani sokszínűség, motiváció, IKT-

eszközökkel való felszereltség, a gyermekek szociális háttere, korosztályi sajátosságok és a csoportlétszám) folyamatos, rendszeres kölcsönhatása határozza meg. Így a pedagógusok által használt módszertani repertoárt alapvetően befolyásolja a diákok szociális háttere és tanulási motivációja, az otthoni szülői támogatás mértéke. Másrészt az eredményes módszerek, ha a szociális háttérre nem is, de a tanulói motivációra, iskolán kívüli tanulási hajlandóságra is pozitív hatással vannak.

kisebb hangsúlyt fektetnek a nyelvi helyességre, nagyobb az értelmes kommunikációra

IRODALOM

- 229/2012. (VIII. 28.) Korm. határozat: *A nemzeti idegennyelv-oktatás fejlesztésének stratégiája az általános iskolától a diplomáig. Febér könyv 2012–2018.* Letöltés: <https://2010-2014.kormany.hu/download/d/51/c0000/idegen-nyelv-oktatás-fehér-könyv.pdf> (2019. 11. 02.)
- Einhorn Ágnes (2015): *A pedagógiai modernizáció és az idegennyelv-tanítás.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Oktatási Hivatal (2017): *Eredmények összesítése – Idegen nyelvi mérés, 2017.* Oktatási Hivatal, Budapest.
Letöltés: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/idegen_nyelvi_meres/Idegennyelvi-meres2017_Eredmenyekosszesitese.pdf (2019. 11. 02.)
- European Commission (2012): *Special Eurobarometer 386 – Europeans and their Languages.*
Letöltés: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (2019. 11. 02.)
- European Commission (2018): *Eurostat – Education and training in the EU - facts and figures 10.2. – Foreign language skills statistics.* Letöltés: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_skills_statistics. (2018. 12. 05.)
- KSH (2013): *Népszámlálás 2011, 2011. évi népszámlálás 3. Országos adatok.* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013.
- Vágó Irén, Simon Mária és Vass Vilmos (2011): A tanítás-tanulás tartalma. In: Balázs Éva, Kocsis Mihály, és Vágó Irén (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 197–272.
-

